

ARKEOLOGENS DOTTER

Lärarhandledning

Arkeologens dotter

Lärohandledning

Lärohandledningen med sina tillhörande arbetsblad är skrivna i samarbete med Historiska museet. Vi tackar sakkunnig Linda Wåhlander för det goda samarbetet.

Om Arkeologens dotter

Arkeologens dotter är ett hisnande äventyr in i vår egen forntid. Nim letar efter sin mamma arkeologen. På en utgrävningsplats hittar hon ett magiskt halsband som kan ta henne till olika platser och olika tider, där Nim får lära känna språk, människor, teknik och kultur. Det blir en kamp mellan ont och gott, mellan människa och makt, om ödet, och om att hitta hem var man än befinner sig i tiden.

Som i de flesta sagor finns här både ondska och död, men också mod, empati och kunskap som motvikt. Och precis som i alla andra sagor segrar det goda.

Syftesbeskrivning och kopplingar till kursplanen

Serien riktar sig primärt till årskurs 2-3 och årskurs 4 och skildrar hur Norden befolkas – från samlare och jägare till jordbrukare genom perioderna äldre och yngre stenålder, bronsålder och järnålder. Serien lämpar sig inte för yngre elever eftersom vissa sekvenser kan upplevas som skrämmande.

Förmågan att använda en historisk referensram och att förstå tidslinjer, se olika perspektiv och använda historiska begrepp tränas. Med programmen som underlag finns det stora möjligheter att göra ett ämnesövergripande arbete, i till exempel svenska, slöjd, hemkunskap och bild.

Genom berättelsen ges vi förståelse för vardagslivet, för levnadsvillkoren och vad som formade dem som levde då. Hur stora samhällsomvälvningar har påverkat människors levnadsvillkor. Om människans vandringar, samlande och jakt. Om införandet av jordbruk. Om olika tekniker och verktyg och metaller. Om kultur och kläder och vardagsliv. Om äldre och yngre stenålder, bronsålder och järnålder. Men också om spår idag från vårt förflutna och platser av betydelse för forntidens människor.

CENTRALT INNEHÅLL I HISTORIA, ÅRSKURS 1-3

- Människans uppkomst, vandringar, samlande och jakt samt införandet av jordbruk.
- Tidsbegreppen stenålder, bronsålder och järnålder.
- Hur forntiden kan iakttas i vår tid genom spår i naturen och i språkliga uttryck.
- Tidslinjer och tidsbegreppen dåtid, nutid och framtid.

CENTRALT INNEHÅLL I HISTORIA, ÅRSKURS 4-6

- Norden befolkas. De utmärkande dragen för stenåldern, bronsåldern och järnåldern.
- Vad begreppen förändring, likheter och skillnader, kronologi, orsak och konsekvens, källor och tolkning betyder och hur de används i historiska sammanhang.

Om arbetsmaterialet och hur du kan arbeta med programmen

SÅ HÄR KAN DU ANVÄNDA HANDLENINGEN TILL SERIEN

Handledningen är övergripande till alla program i serien och för att introducera arbetet med Arkeologens dotter.

Serien rör sig i flera tider samtidigt, har tillbakablickar och parallella handlingar. För enkelhetens skull följer lärarhandledningen Nim och Fridolin i tiden. När det dyker upp delar om och frågor till vad Nims mamma och professorn befinner sig och gör, kan det vara bra att stötta eleverna med att koppla det till tidslinjen.

TIDSLINJEN

Det finns ett antal filmklipp som utgör extramaterial över tidsepokerna. Dessa kan användas för att göra en tidslinje under arbetets gång, vartefter ni ser avsnitten i serien. Innehållet i er egen tidslinje fungerar då som visuellt stöd för minnet. Den kan förslagsvis innehålla texter, bilder på bostäder, kläder, frisyrier, föremål och mat som ni tillverkar utifrån arbetsförslag som finns i arbetsbladen. Den kan sättas upp på väggen, läggas på bord, tillverkas av elever enskilt eller i grupp. Vad som passar bäst i din grupp och i din lokal.

Tidslinjen utgör en möjlighet att se utvecklingen genom tidsperioderna och diskutera skillnader och likheter.

Avdelningsstartsida

<http://historiska.se/skola/arkeologensdotter>

Tidsepoksidor

<http://historiska.se/skola/arkeologensdotter/istid>

- Klipp 1 *Istid vardagsliv*
- Klipp 2 *Istid jakt*
- Klipp 3 *Istid renar*

<http://historiska.se/skola/arkeologensdotter/jagarstenalder>

- Klipp 4 *Jägarstenålder matlagning*

<http://historiska.se/skola/arkeologensdotter/bondestenalder>

- Klipp 5 *Bondestenalder inne*
- Klipp 6 *Bondestenalder ute*
- Klipp 7 *Bondestenalder flintsmide*

<http://historiska.se/skola/arkeologensdotter/bronsalder>

- Klipp 8 *Bronsålder vardagsliv*
- Klipp 9 *Bronsålder ritual*

<http://historiska.se/skola/arkeologensdotter/jarnalder>

- Klipp 10 *Järnålder vardagsliv*
- Klipp 11 *Vikingatid vardagsliv och segling*
- Klipp 12 *Mytologi Nornor*

UPPTÄCK DINA EGNA FORNMINNEN – EXKURSIONER I NÄRMILJÖ

Tidsepokklippen kan också utgöra en grund för att studera fornminneslämningar från någon eller några av dessa tidsepoker i er närmiljö. De kan också vara underlag för att göra exkursioner eller besöka ett museum på er ort som har samlingar från forntiden.

Riksantikvarieämbetets hemsida har söktjänsten *Fornsök* där du kan hitta information om alla kända registrerade fornlämningar i Sverige.

Begreppsförståelse

Begreppsförståelsen är viktig för alla elevers möjlighet att få största möjliga behållning av programmen. Arbeta med de centrala begreppen och deras betydelse inför varje avsnitt. Följande ord och begrepp finns också listade på respektive arbetsblad:

Avsnitt 1

arkeologi, arkeolog, utgrävning, runsten, metodik, vetenskap, forntid, mytologi

Avsnitt 2

glaciär, inlandsisen, avlagringar, lajvare, äldre stenåldern, futharken, rit, respekt, symboler

Avsnitt 3

myt, saga, yngre stenåldern, ljuster, mjärde, byteshandel

Avsnitt 4

kokgrop, flintsmide, byteshandel, svedjebruk, jordbrukare, boskap, trattbägarekrukor, staket, sorgetillställning

Avsnitt 5

sorgetillställning, skördefest, spådom, schaman, mistlur, bronsålder, hierarki, maktcentrering

Avsnitt 6

spinna, träl, hierarki, maktcentrering, hållristning, brons, ull, textil, offer

Avsnitt 7

handel, skepp, stadsliv, fornnordiska, järnåldern, yrken, träl, rebell, strid

Avsnitt 8

strid, härskare, vapen, nornor

SÅ HÄR KAN DU ARBETA MED ORDEN FÖRE TITTANDET

- Välj ut de ord som du tror att dina elever behöver förbereda sig med inför tittandet.
- Gå igenom orden. Vilka ord är nya? Vad betyder orden? Eller vad skulle orden kunna betyda? Låt gärna eleverna försöka gissa sig till betydelsen.

Så här kan du använda arbetsbladen

Varje avsnitt i serien har ett tillhörande arbetsblad med arbetsförslag som innebär *centrala begrepp, uppgifter att fundera och samtala kring, uppgifter att ta reda på, samt förslag på saker som kan ritas, målas, tillverkas, bakas, kokas eller andra praktiska uppgifter.*

De centrala begreppen kan användas innan ni ser respektive avsnitt, och det som tillverkas eller tecknas/målas kan användas till tidsaxeln.

Avsnitt i serien

1. EN MÄRKLIG RESA - NUTID, ARKEOLOGI

Allt tar sin början. Nim är en rotlös och rastlös tonåring som bor inneboende hos en dam i en stor stad, pluggar och tänker bli pianist. Hennes mamma är arkeolog. Nim börjar en dag få märkliga drömmar om sin mamma. Och om annat hon inte begriper. När hennes mamma inte svarar i telefon blir hon orolig och reser hem för att ta reda på vad som hänt. Men varken mammans chef, professorn, eller hennes assistent, den noggranne Fridolin, har någon aning om var hon finns. När Nim sedan finner ett märkligt halsband på mammans utgrävning tar allt en oväntad vändning. Varför är hon plötsligt omgiven av ett kargt och kallt landskap? Var har hon hamnat och hur har det gått till? Till råga på allt har hon lyckats få med sig besserwissern Fridolin.

2. DE FÖRSTA JÄGARNA - ÄLDRE STENÅLDER 12000-9500 FVT

Nyss stod de på en äng vid en utgrävning. Men efter att ha blivit bländade av den starka solreflexen i halsbandet Nim hittat är allt plötsligt förändrat. Var har Nim och Fridolin hamnat? Varför är det så kallt och var kommer isen ifrån? Bekymrade och förvirrade vandrar de runt i det kalla ödsliga landskapet. När allt ser som mest hopplöst ut skadar sig dessutom Fridolin. Plötsligt får de syn på några märkliga

varelser i fjärran. Klädda i skinn. Är det troll, eller lajvare som Fridolin tror? De gör så småningom en oerhörd upptäckt. Det handlar inte alls om var de hamnat, utan om när.

3. FOLKET VID FLODEN - FRÅN ÄLDRE STENÅLDER TILL ÖVERGÅNGEN MELLAN MELLANSTENÅLDER OCH YNGRE STENÅLDER

Har Nims mamma verkligen också varit hos stenåldersjägarna? Vart tog hon vägen sedan, och hur fungerar egentligen det där halsbandet? Nim och Fridolin försöker klura ut halsbandets gåta och finner så småningom tiden och platsen där de kan resa vidare. De hamnar i ett frodigt grönskande landskap. I vilken tid är de nu? När Fridolins sko flyter iväg på en å gör de en ny spännande bekantskap. Men vart blir de förda i stockbåten?

4. DE FÖRSTA BÖNDERNA - ÖVERGÅNGEN FRÅN MELLANSTENÅLDER TILL YNGRE STENÅLDER 4000-1700 FVT

Besöket hos jägarna vid floden är härligt och de får smaka fisk kokt i kokgrop och lära sig om flintsmide. Men fler spår efter Nims mamma finner de inte. Kanske ”de nya” vet, som en av jägarna påpekar. ”De nya”, som stänger in djur och till och med gräs, och bor en dagsmarsch bort. Nim och Fridolin beger sig dit genom den djupa skogen. De vandrar länge och är nära på att ge upp när de ser rök. Men varför brinner det i skogen och hur ska de rädda stackarna de skymtar i röken?

5. FESTEN FÖR DE DÖDA - FRÅN YNGRE STENÅLDER TILL BRONSÅLDER

Kan de döda verkligen veta något om Nims mamma? Och vad är det för märklig fest stenåldersbönderna tänker ha? Nim får höra en illavarslande spådom och tillsammans med Fridolin bestämmer hon sig för att resa vidare i forntiden. När de till slut lyckas hitta rätt tid och plats för att resa verkar det som om inget händer. Är de kvar på stenåldern eller i vilken tid har de hamnat? Från håll åser de en märklig ritual och visst är det en yxa av brons man kastar i sjön?

6. HÖVDINGAR OCH BÖNDER - BRONSÅLDER 1700-500 FVT

Visst har de hamnat på bronsåldern. Här finns mycket intressant att upptäcka, som hjul, ull och hårnålar. Men varför verkar folket i byn så dystra? När Nim frågar efter sin mamma blir hon lockad med till hövdingen som är på väg till sin båt vid kusten. Kanske han vet som reser så mycket? Men att svara på frågor var knappast avsikten med mötet med hövdingen. Nim blir tillfångatagen och ska säljas som träl. Om inte någon kan lyckas rädda henne innan de reser västerut.

7. SVÄRD AV JÄRN - JÄRNÅLDER 500 FVT-1100 EVT

I sista sekund har Nim och Fridolin lyckats ta sig vidare i tiden. I vilken tid har de hamnat denna gång och ska de äntligen hitta några spår efter Nims mamma? Visst är det svärd av järn de ser och snart kan Fridolin konstatera att de hamnat på järnåldern, just vid vikingatidens början runt 750-800 EVT. Här möter de handelsmän

och får följa med på ett skepp till en liten vikingastad. Men varför är allt så mystiskt och varför vill ingen riktigt svara när de frågar efter Nims mamma? Till slut möter de en smed som kan hjälpa dem vidare. Men allt tar en bra mycket mer kuslig vändning än någon velat tro.

8. SISTA RESAN - JÄRNÅLDER, VIKINGATID OCH NUTID

Vem är egentligen den märklige härskaren Kjettil? Varför har han bara dykt upp plötsligt och vad menas med att han ses som en stor trollkarl? Varför har någon stulit Nims halsband?

Nim och Fridolin har äntligen funnit tiden och platsen där Nims mamma finns. Bara för att upptäcka att de har kommit för sent. Nims mamma sitter fången i en borg och inget finns att göra. Men är det verkligen sant? Med kunskapen de har fått med sig, en rejäl dos mod och ren dumdristighet gör Nim och Fridolin ett galet försök att rädda mamman och hela trakten från den maktgalna hövdingen Kjettil.

Vill du veta mer? Tips på länkar och annat material

- Historiska muséets hemsida
- Riksantikvarieämbetets hemsida

Tips på andra program från UR, för målgruppen och i ämnet

- *En rolig historia*
- *Tro och väsen*
- *Mytologerna*
- *Hamnskiftarens resa*